

Ruşen Eşref Ünaydın (1892- 1959)

1892 yılında İstanbul'da doğdu. Babası, aslen Sivaslı fakat Hicrî 1088'de Selanik'in Köprülü köyüne yerleşmiş olan Vaizzadeler ailesinden askerî doktor Eşref Ruşen Bey; annesi Yaver Mehmed Paşa'nın torunlarından Nimet Fitnat Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Galatasaray Sultanisi'nde (1911), yüksek öğrenimini de Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde tamamladı (1914). Galatasaray Sultanisi'nde başladığı Türkçe öğretmenliği görevini çeşitli mekteplerde Türkçe ve Fransızca öğretmeni olarak sürdürdü. Bu arada Fransızcadan yaptığı çevirilerle yazarlığa da başladı (1914). Dönemin ünlü sanatkar ve fikir adamlarıyla gerçekleştirdiği ve *Diyorlar ki* (1918) adıyla kitaplaştırdığı edebî röportajlarıyla Türk edebiyatında yeni bir çığır açtı. 1921 yılı Ocak ayında Millî Mücadele'ye katılmak üzere Ankara'ya geçti. Aynı yıl Londra Konferansı'na gönderilen murahhas heyette matbuat müşaviri olarak görevlendirildi. 1923 yılında Afyonkarahisar mebusu olarak meclise girdi. 1933 yılına kadar üç dönem devam eden milletvekilliği sırasında TBMM'de Riyaset Divanı Kâtipliği, Maarif Encümeni Mazbata Muharrirliği ve Hariciye Encümenliği görevlerinde bulundu. Ayrıca Dil Encümeni üyeliği (1928) ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtipliği yaptı (1932). Milletvekilliği görevi sona erince Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtipliğine atandı (1933). Kısa süren bu görevin ardından sırasıyla Tiran (1934), Atina (1934-1939), Budapeşte (1939-1943), Roma (1943-1944), Londra (1944-1945), Atina (1945-1952) büyükelçiliklerinde bulundu. 9 Eylül 1952'de emekliye sevk edildi. 21 Eylül 1959'da İstanbul'da öldü ve Aşyan Mezarlığı'na defnedildi.

Yeni Mecmua'nın 1918 tarihli "Çanakkale Nüsha-i Fevkalade"sinde yayımladığı "Mülâkatlar" başlıklı röportajında Mustafa Kemal Paşa'yı şahsi özellikleri ve askerî dehasıyla ilk defa Türk ve dünya kamuoyuna tanıtan Ruşen Eşref, Mütareke döneminden itibaren daima Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunmuş ve ona âdeta bir "inan" derecesinde bağlanmıştır. Ruşen Eşref'i Mustafa Kemal Paşa'ya yaklaştıran ve ömrünün sonuna kadar ona bağlı kılan ilk önemli hususiyet, Mustafa Kemal Paşa'nın üstün ve oldukça geniş yelpazeli zekâsıdır. Yazar, bütün eserleri arasında en çok yer tutan Atatürk'le ilgili kitap ve yazılarında, onun bu hususiyetini çeşitli münasebetlerle sık sık dile getirir. Atatürk'ün zekâsında kendisini hayran bırakan üç ayrı özelliğe dikkat çeken yazar, bu hususiyetleri "Senin zekânın en hayran kaldığım üç hassası: sonsuz coşkunlukla sezgisi, harekete geçeceği anı şaşmazlıkla kestirişi ve yaptığında yanılmaz ölçüsüdür..." ifadesiyle dile getirir.

Ruşen Eşref, Mustafa Kemal Paşa ile Çanakkale muzafferiyeti üzerine yaptığı ilk mülakattan sonra, Paşa'nın Akaretler'deki 76 numaralı evine çok sık gider ve onunla hususi sohbetlerde bulunur. Bu sohbetlerden edindiği intiba ile onun ilerde çok büyük işler yapacak bir şahsiyet olduğunu düşünen yazar, özellikle *Atatürk'ü Özleyiş-Hatıralar* adlı eserinde Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyeti ilan ettikten sonra gerçekleştirdiği inkılapların çok öncelerden düşünülmüş ve tasarlanmış olduğunu gösteren çeşitli anekdotlar aktarır. Mesela Birinci Dünya Harbi sırasında girilen harflerin birbirinden ayrılması ve tek tek yazılması faaliyetlerine dair Mustafa Kemal Paşa'nın "İyi bir niyet, fakat zamansız!... Harp zamanı harf zamanı değildir. Harp olurken harfle oynamak sırası mıdır? ... Hız isteyen bir zamanda, böyle yavaşlatıcı, zihinleri yorup şaşırtıcı bir teşebbüse girişmenin maddi, amelî ve millî ne faydası var?... Sonra da mademki başladın, cesaret et, şunu tam yap, medeni bir şekil alsın, değil mi efendim?" dediğini belirtir. Yazara göre Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözleri, onun 1928'de gerçekleştirdiği harf inkılabının daha o zamanlarda tasarlanmış olduğunun bir delilidir.

Ruşen Eşref, Mustafa Kemal Paşa'ya dair kaleme aldığı yazılarında, "Mustafa Kemal iyi askerdir", "kendini beğenmiştir", "hırçındır", "mağrurdur" ve benzeri tenkitlere de cevap olabilecek nitelikte onun cömertliği, gösterişsizliği, insanlığı ve kendine güveni gibi birçok karakter hususiyetleri hakkında da geniş bilgiler verir. Yazara

göre Atatürk, bu dünyadaki bütün zenginliklere ve altınlar içinde parıldayan saraylara sahip olmasına rağmen hiçbirine el sürmeyen ve “zekâsının bütün yaratıcı definesini” milleti uğruna saçan, dünya malı adına her nesi varsa hepsini kendi eliyle milletine bağışlayan, ancak bütün bunlara karşılık sadece milletin gönlünü almak isteyen bir büyük insan olarak bu dünyadan gelip geçen cömert bir kahramandır.

Ruşen Eşref, Atatürk'ün gösterişten asla hoşlanmayan sivil bir karaktere sahip olduğu üzerinde de durur. Bu münasebetle “Sen milletin mareşaliydin. Öyle iken bu üniformanı bile Mudanya Mütarekesi imzalandığı gün üzerinden çıkardın. ... Seni sevenlerden bazıları, Cumhuriyetin onuncu yıl bayramında nutkunu söyleyeceğin gün halka üniformanla görünmeni çok rica etmişlerdi. Üniformanın sana pek yakıştığını ve milletin de hoşuna gideceğini söylemişlerdi. ‘Ne münasebet ben tekaüd olmuş bir askerim. Üniforma nasıl giyebilirim!’ diye cevap verdin. Sen şatafat gösterişiyle ün kazanmayı beklemekten o kadar uzak ciddi ve mantıklı bir adamdın ki!...” der.

Anadolu'ya geçtikten sonra sürekli Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunan Ruşen Eşref, o büyük kumandanın birçok hususiyetlerine bizzat şahit olmuş bir şahsiyettir. Dolayısıyla onun düşmanları karşısında dimdik ayakta duran kaya gibi sert görüntüsünün arkasında esasen ne kadar merhametli bir insan yüreği taşıdığını gösteren hadiselerden birine İzmir'e girişleri esnasında şahit olur. Mustafa Kemal Paşa ile birlikte İzmir'e girdikleri gün, halk büyük bir coşku ile Paşa'yı karşılamak üzere yollara dökülür ve bu arada her tarafı güllerle donatılmış bir arabayı da ona hediye etmek isterler. Ancak arabanın içinde o sırada kurban edilmek için getirilen beyaz bir kuzu vardır. İzmirliilerin bu ince ve nazik jestlerinden dolayı bir hayli duygulanan Paşa, kuzuyu görünce kurban edilmek üzere getirildiğini anlar ve Ruşen Eşref'e talimat vererek kuzunun kesilmemesini emreder. Yazar bu hadiseyi şöyle dile getirir: “Fakat, çiçeklerin arasında kuzuyu fark edince dönüp bana buyurdun ki: ‘Aman, çabuk gidin söyleyin; şu kuzuyu kesmesinler!’ Aşağıya çok hızla koştum. Fakat kapının önüne varınca gördüm ki beyaz mermere al kanlar yayılmış. Vaktinde yetişemediğimi arz için başımı ve ellerimi kaldırıp yukarı sana doğru baktım. Gördüm ki balkondan çekilmişsin. Şimdi o anı bir daha hatırladıkça koskoca bir saldırgan ordusunu yok etmiş bir muzaffer Başkumandan'ın bir kuzu kanı dökülmesine bakamayacak derecede bir insan yüreği taşır olduğunu hasretle bir daha anıyorum.”

Ruşen Eşref, Mustafa Kemal Paşa'da, son derece sağlam ve sağlıklı bir kendine güven duygusu olduğunu ve bu özelliğini onunla yaptığı ilk mülakat sırasında yakından müşahede ettiğini söyler. Yazara göre, henüz albayken Çanakkale Harbi'nin en çetin muharebelerinin cereyan ettiği Anafartalar Kumandanlığını üstlenme cesareti, ondaki bu öz güvenin açık bir delili olarak tezahür eder. Bununla beraber Dumlupınar zaferinden sonra “Hedefiniz Akdeniz'dir!” demeyip “İlk hedefiniz Akdeniz'dir!” demesi de daha birçok hedefleri olduğunun ve bu hedeflerin ardınca sağlam ve emin adımlarla yürümek kararlılığının işaretidir.

Mustafa Kemal Paşa'nın bir başka hususiyeti de açıklık ve aydınlıktan hoşlanmasıdır. Yazar, yapılması gereken herhangi bir iş ortaya çıkınca Mustafa Kemal Paşa'nın ilgililere “Siz bir defa bana meseleyi olanca vuzuhu ile anlatın, beni tenvir edin, sonra muhakemesini, mantığını bana bırakın. Açık açık bileyim ki iyi ve doğru düşünüyüm.” dediğini söyler. Ayrıca etrafındakilere “Gizli iş gizli kalmaz. Er geç meydana çıkar. İyisi mi başından açık olun, açık, açık!” telkininde bulunduğunu ifade eder. Atatürk'ün loş ve karanlık mekânları sevmediği gibi toplumdaki esrarlı cemiyetlerden ve politikadaki gizli komitelerden de hoşlanmadığını, bu yüzden birer sır yatağı hâline gelmiş olan tekkeleri kapatmasında, mason teşkilâtını işlemekten alıkoymasında bu açıklık ve aydınlık isteğinin büyük payı olduğunu belirtir.

Ruşen Eşref, Mustafa Kemal Paşa'nın içki karşısındaki tavrını, bu konudaki tenkitlere de cevap olabilecek şekilde

açıklığa kavuşturur. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'yla daha ilk tanıştığı sıralarda, bizzat kendisinin "Benim adım içki içere çıkmıştır! Gerçi bu doğrudur, ben içerim. Fakat keyfimle vazifemi birbirine asla karıştırmam. Tercih lazım gelirse vatani vazifemi behemehâl ve muhakkak şahsi keyfime tercih ederim. İşimin başında hiç içki içmem. Bunu bilersiniz beyefendi!" dediğini kaydeden yazar, "Ordusunun bilfiil başındayken ağzına bir damla içki sürdüğünü ben görmedim. Sakarya, Afyonkarahisar, Dumlupınar ve İzmir'e giriş içkisizdir." demek suretiyle Atatürk'ün sözlerini teyit eder.

Ruşen Eşref, zaman zaman Zekâ, Baş Mimar, Anıt, Nur, Işık, Hakikat, Kahraman, Büyük Adam, Güneş, Kudret, Resul, Kurtarıcı, Kurucu, Kartal gibi isim ve sıfatlarla andığı Mustafa Kemal Paşa'nın şahsi hususiyetlerinin asla değişmediğine ve 1918'deki sohbetlerinde kendisine anlattığı düşüncelerini hem Millî Mücadele boyunca hem de Cumhuriyeti ilan edip yeni Türk devletinin başına geçtikten, yani "ferd-i millet"likten "Reis-i Devlet"liğe yükseldikten sonra bir bir gerçekleştirdiğine şahit olmuş ve bütün bunları söz konusu hatıralarında derin bir bağlılıkla anlatmıştır.

Ruşen Eşref'e göre Atatürk'ün biri dışı diğeri içe dönük iki büyük misyonu vardır. Evvelâ "dünyaya: Türk'ü ezemezsin, devletini yok edemezsin!" demiş ve zaferi kazanıp düşmanları yok etmekle sözünün doğruluğunu; sonra da Milletine: Eski hâlinde yaşarsan ölüm tehlikesi var. Yenileş, asırlaş, benliğine tutun, ilerle!" demiş ve bu münasebetle yaptığı devrimleri yerleştirerek görüşünün doğruluğunu ispat etmiştir.

Atatürk'le İlgili Eserleri: **1.** *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal İle Mülâkat* (İstanbul 1930). **2.** *Atatürk'ün Hastalığı-Prof. Dr. Nihad Reşad Belger'le Mülâkat* (İstanbul 1959). **3.** *İstiklâl Yolunda* (İstanbul 1922). **4.** *Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar-Hatıralar* (Ankara 1933). **5.** *Atatürk Tarih ve Dil Kurumları-Hatıralar* (Ankara 1954). **6.** *Atatürk ve Millî Tesanüt* (İstanbul 1954). **7.** *Atatürk'ü Özleyiş-Hatıralar* (Ankara 1957).

Bu eserler dışında Ruşen Eşref Ünaydın'ın kitap olarak yayımlanmış 17 eseri daha vardır. Bütün bu kitaplarla beraber onun dergi ve gazete köşelerinde kalan tercüme ve telif hikâyeleri, denemeleri ve terekesinden çıkan birtakım şiir ve yazıları Necat Birinci ve Nuri Sağlam tarafından "*Ruşen Eşref Ünaydın-Bütün Eserleri*" (Ankara 2002) adıyla 33 kitaptan oluşan 14 ciltlik bir külliyat hâlinde yayımlanmıştır.

Nuri SAĞLAM

KAYNAKÇA

Nuri Sağlam, "**Diyorlar ki**" Muharriri **Çeşmeler Kâşifi İstanbul Seyyahı Ruşen Eşref Ünaydın**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

Ruşen Eşref Ünaydın Bütün Eserleri-Hatıralar III, Haz. Necat Birinci, Nuri Sağlam, Cilt 5, TDK Yayınları, Ankara 2002.

Ruşen Eşref Ünaydın Bütün Eserleri-Hatıralar IV, Haz. Necat Birinci, Nuri Sağlam, Cilt 6, TDK Yayınları, Ankara 2002.

Ruşen Eşref Ünaydın Bütün Eserleri-Millî Mücadele, Haz. Necat Birinci, Nuri Sağlam, Cilt 7, TDK Yayınları, Ankara 2002.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/rusen-esref-unaydin-1892-1959/?pdf=3400> adresinden erişilmiştir

